

СЕКЦІЯ 6. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

Нечерда В. Б., кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії
фізичного розвитку та здорового способу життя

*Інститут проблем виховання
Національної академії педагогічних наук України
м. Київ, Україна*

НАРАТИВНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНО УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ

Сучасна картина суспільства є настільки багатогранною, що вимагає від кожної особистості високого рівня знань, вмінь і навичок, без яких неможливо реалізуватися в соціумі. Саме тому наразі основна мета освіти полягає у всебічному розвитку людини з активною життєвою позицією, здатної адаптуватися у мінливих умовах сьогодення, формуванні особистості мобільної, креативної, конкурентоспроможної та соціально успішної.

Проблема соціальної успішності в останні роки є предметом наукової уваги представників як педагогічної, так і психологічної науки. Концептуальні позиції педагогіки успіху висвітлено у дослідженнях вітчизняних вчених І. Беха та І. Зязюна. У зарубіжній педагогіці (Є. Александрова, С. Кожакіна) наголошується на тому, що «успіх» і «успішність» не є тотожними поняттями. Успіх дослідники розуміють як певний результат діяльності особистості, натомість соціальна успішність являє собою системне явище, що характеризується схвальною оцінкою з боку суспільства, наявністю необхідних для самореалізації якостей і вмінь та постійним саморозвитком людини. Відтак ми розглядаємо соціально успішну особистість учня як таку, що має базові знання щодо феномену соціальної успішності й усвідомлення її як власної цінності, характеризується активною життєвою позицією, прагненням до пізнання і самореалізації, вміннями й навичками виконувати різноманітні соціальні ролі, визначається здатністю до самовдосконалення й соціальної активності.

Практики формування соціально успішної особистості у закладах загальної середньої освіти передбачають застосування різних підходів, спрямованих як на самовдосконалення учня, так і на розвиток в нього знань і вмінь, необхідних для того, щоб відбутися у соціумі. Підходом у педагогічних дослідженнях вважають «сукупність способів, прийомів

розгляду чого-небудь, впливу на кого-небудь, ставлення до когось або до чогось» [2, с. 908]. Отже, певний підхід, що застосовується у процесі навчання чи виховання здобувача освіти, впливає на ефективність цього процесу. Спрямованість на розуміння особистістю свого внутрішнього світу та її самоусвідомлення визначає наративний підхід. Ідея його полягає у тому, що побудова й осмислення життя людиною відбувається на основі історій, які розповідаються нею самій собі або іншим.

Необхідність застосування наративного підходу зумовлена потребою особистості у самопізнанні на шляху її становлення. З цього приводу академік І. Бех зауважує: «зростаюча особистість має бути здатною до розуміння як внутрішнього світу іншої людини, так і світу власного, до простеження своїх душевних порухів» [1, с. 46]. Термін «нарратив» від латинської «narrare» означає мовний акт або вербальний виклад і є фактично описом певних життєвих подій у такій послідовності, яка створює єдину логічну розповідь. Відтак необхідними умовами наративу є діючі особи і розгорнутий у часі сюжет. При цьому «до основи педагогічної взаємодії покладаються життєві приклади, сюжети, замальовки, історії, які вихованці пізнають, аналізують, оцінюють, приміряють на себе, тим самим переосмислюючи власний досвід і моделюючи нову практику життєздійснення» [3, с. 41].

Наративний підхід дозволяє підвищити ефективність процесу формування соціально успішної особистості учня, оскільки за його допомогою молода людина отримує можливість вивчити й узагальнити власний життєвий досвід, пережити і зробити висновки з різних життєвих історій, здобути навички рефлексії. «Саме нарративний підхід створює можливість для пошуку й розуміння смислів у різних формах і проявах життя. За допомогою наративу людина може осмислити ширші, складніші й більш диференційовані контексти власного досвіду» [4, с. 358–359].

Зауважимо, що, формуючи соціально успішну особистість, завдяки нарративному підходу можна не лише розкрити досвід окремої людини, але й більш глибоко і яскраво побачити сам процес становлення цієї особистості. З цією метою сучасний педагог може послуговуватись такими нарративними методами, як усна історія – метод запису свідчень, результатом якого є розповідь очевидця певної події або людини, що має спогади про минуле щодо заявленої проблеми соціальної успішності; історія з життя (окремий період, який можна простежити через певний епізод чи ситуацію, пов'язану із соціальним успіхом); метод нарративного інтерв'ю (побудоване на відкритих запитаннях з обговорюваної теми соціальної успішності) та ін. Погоджуємося із думкою дослідниці Н. Уніат щодо важливості нарративного підходу для пошуку варіантів вирішення різноманітних життєвих ситуацій та осмислення особистістю свого майбутнього: «За допомогою нарративу

як розповіді про себе особистість впорядковує свій досвід темпорально і логічно, виділяючи у ньому початок (минуле), середину (теперішнє), кінець (майбутнє). У теперішньому і навіть у минулому, яке постійно переінтерпретовується, створюється майбутнє. Така перервна біографічна динаміка, характерна для наративу, уможливує вивчення особистістю особливостей конструювання майбутнього» [5, с. 114].

Під час створення наративу, розмірковуючи над проблемою соціальної успішності, учень отримує можливості для рефлексії важливих моментів свого розвитку, одночасно усвідомлюючи власні «злети» й «падіння» та намагаючись встановити їхні причини, зрозуміти свої інтелектуальні й духовні ресурси і суперечності характеру. Разом з тим молода людина може зробити висновок про важливі для її самореалізації якості та необхідні для соціалізації риси характеру і вміння, усвідомити свою життєву стратегію, глибше пізнати себе: «функція наративу як засобу саморозвитку особистості полягає у виявленні того змісту досвіду, що нею не приймався і що його переосмислення призводить до цілісного сприймання власного життя та власного «Я» [6, с. 4].

Умовам наративу відповідають також численні види усних і письмових творів, зокрема, літературних, таких як казки, байки, міфи, фольклорні історії, та побутових – правдивих і вигаданих. Іноді для рефлексивного обговорення проблеми соціальної успішності доцільно обирати цікаві для молоді історичні, філософські і релігійні тексти та біографії, автобіографії і мемуари видатних особистостей, що сприятимуть формуванню стійкого інтересу до заявленої теми, активної самостійної пізнавальної діяльності та свідомому самовихованню. Основна увага педагога при застосуванні наративного підходу має бути зосереджена на розвиткові критичного і варіативного мислення учня, його вмінь побудови логічного й естетичного усного і письмового тексту, адекватної оцінки побаченого чи прочитаного з позиції загальнолюдських цінностей.

Таким чином, у формуванні соціально успішної особистості наративний підхід сприяє реалізації учнем різних емоційних і поведінкових альтернатив, формуванню в нього позитивного світосприйняття, вмінь висловлювати, критично осмислювати й відстоювати власну думку, переживати відчуття свободи вибору під час створення власної історії чи інтерпретації і рефлексії різноманітних текстів.

Література:

1. Бех І. Д. Життя особистості у смислоціннісному поступі. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2020. № 3 (96). С. 44–57.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. К.; Ірпінь: Перун, 2003. 1440 с.
3. Кириченко В. І., Нечерда В. Б., Гарбузюк І. В., Тарасова Т. В. Зміст, форми і методи формування просоціальної поведінки підлітків уразливих категорій в закладах загальної середньої освіти: методичні рекомендації / за ред. Кириченко В. І. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. 96 с.
4. Тимчук Л. І. / Наративне навчання у медіапросторі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 3 (37). С. 355–368.
5. Уніат Н. М. Наратив як метод дослідження особливостей постановки життєвих завдань. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2011. Вип. 25 (28). С. 112–121.
6. Шилівська О. М. Психологічні особливості породження наративу як засобу саморозвитку особистості: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 – загальна психологія, історія психології / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. К., 2003. 16 с.

Сімсвіт І. І., аспірант кафедри теорії та історії педагогіки
Київський університет імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ВІКОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ КОГНІТИВНОГО КОМПОНЕНТУ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ЇХ ПАРТНЕРСЬКИХ ВЗАЄМИН

Висвітливо основні методичні підходи, які можуть бути використані для оцінки вікових особливостей формування когнітивного компоненту особистісного розвитку підлітків в умовах розвитку їх партнерських взаємин.

Існує тест вербальної креативності (RAT) С. Медніка [9] (підлітковий варіант) (авторки: Л. Алексеева, Т. Галкіна) [7, с. 892-901], націлений на діагностику характеристик особистості, які дозволяють визначити ознаки її вербальної креативності, зокрема, ціле-спрямованості, оригінальності асоціацій, незвичний характер асоціацій, рівень швидкості вигадувань (або підбору) асоціацій вербального типу. Вказаний тест орієнтований на аналіз зазначеного феномену у підлітків починаючи з віку 12 років [6, с. 50]. Згідно із методикою тесту, респонденту (в даному випадку, підлітку) пропонують три слова, які